

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi”:İstanbul Arkeoloji Müzesi’ndeki Marmara Örnekleme¹

Alev Önder², Oya Abacı³, Işık Kamaraj⁴

Özet

‘Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı’ isimli proje çalışması; İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı’nın işbirliği ile Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çağdaş Drama Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ve Turist Rehberleri Birliği’nin katkıları ile gerçekleştirilmiştir. Projenin Marmara Üniversitesi tarafından belirlenen amacı: ‘İstanbul’da tarih boyunca yaşamış olan farklı uygarlıkların giyim tarzları ve farklı işlevlerinin’ beşinci sınıf öğrencileri tarafından öğrenilmesidir. Bu amaçın gerçekleştirilmesine yönelik olarak eğitimsel hedefler belirlenmiştir. Proje çalışmasındaki uygulamalar gezi öncesi, gezi ve gezi sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar çeşitli derslerde yapılan kompozisyon yazma, drama, çalışma sayfası, sanat eğitimi, öykü tamamlama gibi öğretim yöntem ve tekniklerini içermiştir. Ayrıca öğrenciler ‘İstanbul Arkeoloji Müzesini’ ziyaret etmişlerdir. Proje uygulamaları, İstanbul MEB.’e bağlı Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu’nun 5-A sınıfında toplam 32 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Uygulanan programın etkililiğini ölçmek amacıyla deney-kontrol gruplu deneme modeli oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ‘Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Değerlendirme Formu’ deney-kontrol gruplarına ön test-son test olarak uygulanmıştır. Anket sonuçları değerlendirildiğinde yapılan istatistiksel analizlere göre, deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerinden “Arkeoloji Müzesi ile ilgili bilgi düzeyi” ve araştırmanın temasını oluşturan “giysilere ilişkin bilgi düzeyleri” açısından daha başarılı oldukları bulunmuştur. Programın farklı temalarla, farklı yaş grubu çocukları ile çalışılması önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Arkeoloji Müzesi, müze eğitimi.

The Project of “Employing the museums for educational goals”: Example of Marmara

Abstract

The Project titled “Employing the museums for educational goals” was actualized with the contributions of University of Marmara, Department of Elementary School, The Association of Supporting Contemporary Life, The Association of Contemporary Drama, The Association of Turkish Volunteers for Education, and The Association of Touristic Guides under the direction of Archeological Museums in İstanbul and Technical University of Yıldız, Program of Graduate Study leading for Museums. One of the goals of the Project defined by Marmara University was to “learn dressing styles and their functions in İstanbul throughout the history”. Educational targets were described in order to attain this goal. The practical work in the Project were realized in three steps: before the visit of museum, during the visit of museum and after the visit of museum. The practical work consisted of teaching activities such as writing composition, drama, work sheets, art education, completing stories. In addition, pupils visited the Archeological Museums in İstanbul. Thirty-two pupils of 5th grade attending Zahide Zehra Garring Elementary School which was a governmental school located in İstanbul took part in the study. A research design with an experimental and a control group was used in order to assess the effects of the program. When the results of the survey were evaluated, the statistical analysis had revealed that students of experimental group were more successful than the students of the control group in relation to the level of knowledge about archeological museum and the level of knowledge about clothes which was the main topic of the research. It was suggested that the program would be employed with different topics to children of different age groups in further research.

Key Words: Archaeology Museums, education of museum.

¹ Bu araştırma, XIV. Eğitim Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi 28-30 Eylül 2005 Denizli’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, İstanbul. aonder@marmara.edu.tr.

³ Yard. Doç., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, İstanbul. oabaci@marmara.edu.tr.

⁴ Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, İstanbul. kamaraj@marmara.edu.tr

Giriş

Eğitimde Müzelerin Yeri ve Önemi

Okul, öğrenme-öğretim denilince akla gelen tek kurum olma önceliğini ve özelliğini yitirmiştir. Günümüzde farklılıkların eğitime katılması anlayışı, çocukların öğrenme ve öğretimine katkısı olabilecek birçok etkenle birlikte düşünülür olmuştur. Uygulamaya konulan yeni ilköğretim programına göre, öğretim tek başına ne sınıf ortamında yapılır ne de başlıca kaynağı okul kitaplarıdır. Son yıllarda hızla gelişen ve aynı oranda insanların günlük kullanımına giren teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak insanın öğrenme becerileri hakkındaki araştırmalar bu sonucu doğurmuştur. Buna bağlı olarak farklı öğrenme tekniklerinden ve öğrenme için farklı ortamlardan yararlanma eğitimin merkezine oturmuştur.

Günümüzde, müzeler farklı eğitim ortamı olarak çağdaş eğitimi önemseyen ülkelerin en çok yararlandığı kurumlar olmuştur. Müzelerin geçmişine bakılacak olursa, altında koleksiyonculuğun yattığı görülür. Günümüze dek değişik coğrafyalarda ve dönemlerde var olan uygarlıkların oluşturdukları kültürlerin özelliklerini yansıtan, ait oldukları uygarlığın yaşam biçiminin önemli kanıtları olan ve ait olduğu dönemin estetik beğenisini yansıtan özenle toplanmış nesnelere, bir zaman sonra belirli bir yapı içinde korunma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Buna dayanarak Allan (1963), müzeyi “eşya koleksiyonlarını inceleme, araştırma ve zevk almak amacıyla yerleştirmek için düşünülmüş bir binadır” diye tanımlar. Ancak bu tanım günümüz müzeleri için yetersiz kalmaktadır. Schommer (1963), müzenin binanın ötesinde bir “kurum” olma özelliğine dikkat çekmektedir. Schommer’in tanımına göre, “müze, halkın zevki ve eğitimi için türlü nesne koleksiyonlarını, tarih, bilim ve teknik bakımından ve türlü araçlarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve asıl bunları sergilemek amacıyla kurulmuş, devamlı bir kurumdur”. Bu tanımda, Allan’dan farklı olarak müzelerin yalnızca koleksiyon nesnelere korumakla yetinmediğini, bunlar hakkında inceleme-araştırma yapan ve koleksiyonunu halkın bilgilenebilmesi için sergileyen bir kurum olduğu görülür. Atagök ise (1985), müzenin bir başka yönüne, geçmişle gelecek arasında bağ kurmamızı sağlayan işlevine dikkat çekmektedir. Atagök’e göre (1985), “müze, toplumun bilimsel ve kültürel geçmişini yansıtan ve geleceğini biçimleyecek öğeleri araştıran, toplayan ve koruyan, sergileyen, belgeleyen, yaşatan ve yönlendiren yaygın bir eğitim kurumudur.” Bu tanımda Atagök, aynı zamanda müzenin yaygın eğitim kurumu olduğunun da altını çizmektedir.

Müze denilince dikkate alınması gereken bir başka nokta da, müzelerin sergileme biçimleri ile kendiliğinden gelen müze ziyaretçileri arasında ister istemez bir ilişkinin doğmuş olmasıdır. Bu ilişki içinde, ziyaretçilerin yaşları ve ilgi alanlarına göre kendiliğinden bir öğrenme durumu oluşmuştur. Ancak geride bıraktığımız 20. yy.ın içinde, müzeler halka daha da yakınlaşmış, toplumun özellikle de çocukların eğitimine doğrudan hizmet veren bir kurum niteliğine bürünmüştür. Müzenin eğitimsel işlevi artık müze galerilerinde kendiliğinden oluşan bir durum olmaktan çıkmış, müzelerin bünyelerinde oluşturdukları eğitim

birimlerinin programları ve müze-okul işbirliğinin sonucu olarak eğitime yaratıcı bir değer katmıştır.

Batı ülkelerinde bulunan müzelerin eğitim hizmetlerine bakıldığında, özellikle de çocuklar söz konusu olduğunda, yalnızca müze içindeki etkinliklere bağlı kalınmamaktadır. Müzelerin eğitimde önem verdiği anlar, müzenin galerilerinde geçirilen zamanlardır. Ama müzeden yararlanmanın ve öğrenilenin kalıcı olmasını sağlamak için müze gezisinden önce müzenin çocuk eğitimden sorumlu elemanlarının okullara gittiklerini ve çocukları müze gezisine hazırlayan etkinlikleri öğretmenle birlikte okulda uyguladıkları görülmektedir. Böylece çocuklar hem müze ziyaretine hazırlanmış olmaktadırlar hem de müze ziyareti sırasında geçirilen sınırlı saatleri daha verimli geçirme olanağı bulmaktadırlar. Gezi sonrası ise, müze çocuklara gördüklerini uygulayacakları bir ortam sunarak onları atölye çalışmalarına katmaktadır. Böylece çocuklar yalnızca görmekle kalmamakta, aynı zamanda yaşayarak öğrenmektedirler (Abacı,1996).

Müzeler bu programlarını uygularken değişik yöntemlerden özellikle de sanat eğitimi ve drama yönteminden ağırlıklı olarak yararlanmaktadır. Sanat eğitimi çocukların yaratıcı yanlarını harekete geçirerek öğrenmelerini sağlar. Drama ise, okul çocukları için son derece etkili bir öğretim yöntemidir. Önder'e göre "eğitim amaçlı drama, özel olarak düzenlenen yaşantıları somut bir şekilde hissetme yolu ile sosyal, evrensel ve soyut kavramların, tarih, edebiyat gibi konuların canlandırılarak anlamlı hale getirildiği, öğrenildiği bir eğitim tekniğidir" (Önder, 1999). Diğer yandan müzelerin "gerçek ortam" olarak drama etkinliklerinde kullanılmasının önemine de dikkat çekilmektedir (Önder, 2006).

Müzelerin eğitimin vazgeçilmez parçası oldukları açıktır. Müzelerin eğitim özelliği dikkate alındığında çocukların müzelerden yararlanılmasının sonuçları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çocuklar bilgilerini geliştirme yollarını öğrenir ve bu bilgilerini kitap bilgileriyle karşılaştırma alışkanlığı kazanırlar.
- Çocuklar kitaplarda okudukları tarihsel dönemlerde kullanılan yaşam nesnelerinin gerçeklerini görme olanağı bulurlar.
- Tarihsel olaylar ve o dönemin yaşam nesnelere arasında ilişki kurmaya çalışırlar. Bu durum onların doğru tarih bilinci edinmelerine yardımcı olur.
- Müzede bulunan nesnelere günümüzdeki nesnelere arasındaki farklılıkları ve benzerlilikleri düşüncelerinde karşılaştırırlar.
- Çocuklar gözlem, mantık, yaratıcılık, hayal gücü ve beğeni duygusunu geliştirirler.
- Estetik beğenilerini geliştirirler.
- Yaratıcı düşünmeyi öğrenirler.

• Müze çocuklara gelişimin ve değişimin kaçınılmaz olduğunu gösterir. Olayları bütün boyutlarıyla düşünebilmeyi ve değerlendirebilmeyi (çok boyutlu düşünmeyi) öğretir (Abacı, 2005).

- Bunların yanı sıra çocuklar farklı kültürleri tanırlar.
- Sahip oldukları kültürel değerleri koruma bilinci edinirler.

Türkiye’de İlköğretimde Müzelerden Yararlanma

Türkiye’de eğitimde müzelerden yararlanma düşüncesi yeni oluşmuş değildir. Ancak, bu alandaki çalışmalar yeterli değildir. Türkiye gibi oldukça zengin tarihe sahip toprakları olan ve bu tarihin belgelerini koruyan birçok müzenin bulunduğu bir ülkede, böyle bir olanaktan yararlanmamak büyük kayıptır. Batı ülkelerinde müzelerin okul gruplarına uyguladıkları programların, Türkiye’de okulların önderliğinde uygulanması hiç de zor değildir. Okulların eğitimlerinde müzelerden yararlanması üç aşamalı bir müze eğitimi programı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu üç aşamalı müze eğitimi yöntemi, eğitimcinin seçtiği konulara uygun koleksiyona sahip Türkiye’de bulunan bütün müzelerde uygulanabilir.

Müze Gezisi aşamaları şunlardır:

1. *Müze Gezisi Öncesi:* Okul yönetiminin öğretim yılı öncesi, eğitim konularını belirlemeleri ve konularına uygun yararlanacakları müzeyi seçmeleri gerekmektedir. Okul gerekli yasal girişimlerini ilgili müzeye ve bağlı bulunduğu ilçe M.E.B.’na zamanında yapması gerekmektedir. Öğretmenlerin önceden eğitimlerinde yararlanacakları müzeyi görmeleri ve gezilmesi gereken galerileri belirlemeleri gerekmektedir. Daha sonra kendi sınıflarının düzeyine göre eğitim programı oluşturulmalıdır. Müze gezisi öncesi, müze gezisine hazırlık aşamasıdır. Okullarda ve sınıflarda yapılacak etkinliklerden oluşmaktadır. Bu aşamada eğitim materyalleri hazırlanmakta, eğitim yöntem ve teknikleri hazırlanıp uygulanmaktadır. Öğretmen öğrencilerini müze ziyaretine hazırlayıcı etkinliklere en az üç gün önce derslerde uygulamaya başlamalıdır. Etkinliklerin başlangıcı sınıf ortamında yaratılacak “tartışma” ile müze kavramının sorgulanmasıdır. Burada “müze” nedir? sorusunun yanıtları aranmalıdır. Daha sonraki derslerde konu ile ilgili öykü tamamlama, müzede görecekleri bir nesneyi noktaları birleştirerek ortaya çıkarma, sanat etkinlikleri, drama etkinlikleri, çengel bulmacalar vb. yöntemlerle yapılan etkinliklerle çocuklar müze gezisine hazırlanmalıdır.

2. *Müze Gezisi:* Okulda yapılan müze gezisine hazırlık etkinlikleri ile çocuklar geziye hazırlanmıştır. Dolayısıyla müze galerilerinde gördükleri sürpriz olmayacaktır. Sınırlı zamanda yapılan müze turunda çocuklar gördüklerini daha kolay kavrayacaklardır. Gene de “müze avı” gibi eğlendirici bulmacalar ve drama yöntemi ile gezi daha da ilgi çekici duruma getirilmelidir. Öğrenciler için önceden hazırlanmış “gözlem defterleri” onların içindeki soruları yanıtlamaları ve ilgilerini çektikleri şeyleri küçük notlarla ve çizimler yaparak belirtmelerini sağlamak gerekmektedir. Bu programda üzerinde önemli durulması gereken konu öğrenci sayısının sınırlı tutulmasıdır. En fazla bir sınıfın öğrencileri ile müze gezisi yapılmalıdır. Eğer sınıf mevcudu 25’in üzerinde ise, sınıf iki ayrı gruba eşit sayıda bölünüp gruplar oluşturulmalı ve iki ayrı eğitimcinin denetiminde etkinlikler

çakıştırılmadan uygulanmalıdır. Aynı gün okulun bütün sınıfları ile gezi yapılmamalıdır. Dikkate alınması gereken ikinci konu da; müze gezisinin müzenin bütününe kapsamayacağıdır. Eğitim, öğretim programındaki konu ile bağlantılı olan galeri ya da galerilerde yapılır. Eğer vakit kalırsa öğrenciler serbest bırakılarak müzenin tümü sonradan gezilir.

3. *Müze Gezisi Sonrası*: Müze öncesi ve gezi sırasında edinilen bilgilerin daha kalıcı hale getirilmesi için yapılan pekiştirme aşamasıdır. Müze gezisinden döndükten sonraki iki ya da üç gün içinde okulda, sınıflarda yapılır. Bu etkinliklerde, öğrencilerin gezi sırasında kullandıkları gözlem defterleri sınıfta tartışmaya açılır. Gözlem defterlerine dayanılarak gezi yeniden gözden geçirilir. Bunun dışında müzenin galerilerinde gördükleri nesnelere ile günümüzdekilerin karşılaştırılması yaptırılır. Günümüzün geldiği nokta değerlendirilmeli ve geleceğe yönelik düşüncelerin ifade edileceği tasarımlar yaptırılmalıdır (Abacı, 2003; Abacı, 2008).

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı” proje çalışması, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı; ülkemizde müze-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi ve toplumumuzun eğitim ve kültürüne katkıda bulunabilmek için:

*Müze eğitimi yöntemleri geliştirmeyi,

*Müze ve müzecilik konusunda farkındalık ve bilinç düzeyini arttırmayı amaçlamaktadır.

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı” isimli proje çalışması; İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı’nın yürütücülüğünde, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çağdaş Drama Derneği ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı’nın katkıları ile gerçekleştirilmiştir.

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi” nin bir gereksinme olduğu, Müzecilik Yüksek Lisans Programı tarafından gerçekleştirilen ‘Eğitim Ortamı olarak Müzeler’ konferans dizisinin sonuçları ile ortaya çıkmıştır. ‘Eğitim Ortamı olarak Müzeler’ konferans dizisi Müzecilik Anabilim Dalı tarafından, 26 Şubat-28 Mayıs 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Akahmet, 2007: 175).

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı” projesine 2004 yılının Şubat ayında yapılan bir çalıştay ile başlanmış, 2005 yılında projenin paket programın hazırlanması, öğretim materyalleri ve veri toplama araçlarının hazırlanması, deneysel çalışma ve uygulamalar, verilerin analiz edilmesi ve değerlendirme işlemleri ile tamamlanması planlanmıştır. Projeye, 01 Şubat 2004 tarihinde başlanmış ve Eylül 2005 tarihinde tamamlanması planlanmıştır.

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı” isimli projenin Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü tarafından belirlenen amacı: “İstanbul’da tarih boyunca yaşamış olan farklı uygarlıkların giyinme biçimlerini ve farklı işlevlerini” öğrenebilmektir.

Yöntem

Araştırma deseni, deney-kontrol gruplu ön test-son test deneme modeline uygunluk göstermektedir. Araştırma İstanbul ilindeki M.E.B.'na bağlı Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu 5-A sınıfında eğitim gören toplam 32 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarına katılacak öğrenciler, tombala yöntemi ile belirlenmiştir. Böylece öğrencilerin gruplara random olarak seçilmesi sağlanmıştır. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin hepsi, planlanmış olan gezi öncesi ve gezi sonrası etkinliklere katılmışlardır. Deney grubu öğrencileri, “müze gezisine” katılmıştır, kontrol grubu öğrencileri ise, sadece “müze gezisine” katılmamıştır.. Müze gezisi öncesinde deney ve kontrol grubu öğrencilerine ön test, müze gezisi sonrasında da son test uygulanmıştır.

Örnekleme

Bu araştırma, İstanbul ili Ümraniye ilçesinde, MEB.'e bağlı Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu'nun 5-A sınıfında toplam 32 öğrencinin (16'sı kontrol, 16'sı da deney gruplarında olmak üzere) katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Hazırlanan değerlendirme anketi, sınıf öğretmeni tarafından sınıftaki öğrencilere uygulamalara başlanmadan önce “ön test” olarak uygulanmıştır. Uygulamalar tamamlandıktan sonra değerlendirme anketi “son test” olarak uygulanmıştır. Bu değerlendirme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşüncelerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölüm ise, araştırmanın temasını oluşturan çağlar boyunca İstanbul'da kullanılan giysilere ilişkin bilgi sorularını içermektedir. Değerlendirme Formu toplam 12 sorudan oluşmuştur.

Gözlem defterleri ise, öğrencilerin gitmiş oldukları müzeye ilişkin gözlem, yaşantı ve duygularını ifade edebilecekleri açık uçlu soruları içermiştir.

Öğretim Yöntem ve Teknikleri

- Öykü okuma,
- Doğaçılama,
- Kompozisyon yazma,
- Tartışma yöntemi,
- Problem Çözme Yöntemi,
- Resim Yapma.

Eğitim Materyalleri

- Gözlem defterleri,
- Çalışma sayfaları
- Tarih şeridi,

- Fotoğraflar,
- İstanbul Haritası

Verilerin Toplanması

Araştırmaya, 03 Mayıs 2004'te başlanmış ve 20 Mayıs 2004'te tamamlanmıştır.

Eğitimsel Hedefler

- İnsanın giyinmesinin öneminin farkına varabilme.
- İnsanın giyinmesinin işlevinin farkına varabilme.
- Giyinme tarzlarının tarih boyunca değiştiğinin bilgisini edinebilme.
- İstanbul'da yaşamış olan farklı uygarlıkları giyim tarzları temelinde tanıyabilme.

Eğitim Planı

“Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı” isimli proje çalışmasında araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada ‘gezi öncesi aktiviteler’ okulda gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada: ‘Müze Gezisi’ İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Çağlar Boyu İstanbul galerisinde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada ise: ‘gezi sonrası aktiviteler’ müze mekânında ve okulda gerçekleştirilmiştir.

1. Gezi Öncesi

Araştırma İstanbul ilindeki M.E.B.’na bağlı Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu 5-A sınıfında eğitim gören toplam 32 öğrenciye (deney ve kontrol grubu) ön-test uygulanmıştır. Aşağıda isimleri bulunan çeşitli derslerde “gezi öncesi etkinlikleri” gerçekleştirilmiştir.

Matematik dersinde, “Müzeye Gidiyoruz” isimli çalışma sayfası dağıtılmıştır. Bu çalışma sayfasındaki yöntem, karmaşık yollar içinde kavşaklarda bulunan matematik işlemlerinin sonucuna göre müzeye ulaşan yolun bulunmasıdır. İşlemlerin sonucunu doğru bulan öğrenci, kavşaktaki müzeye ulaşan yola devam edecektir. Bu etkinlikte öğrenciler bir müzeye gideceklerini öğrenmişlerdir.

Türkçe dersinde, müze kavramı tartışılmıştır. Ardından harf kümelerinin bulunduğu bir çalışma sayfası öğrencilere dağıtılarak, önceden hazırlanan müze ile ilgili sözcüklerin harf kümelerinin arasından bulunması istenmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde, Arkeoloji kavramı tartışılmış, sınıf öğretmeni tarafından arkeoloji bilimi öğrencilere tanıtılmıştır. Ardından İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile ilgili bilgi sayfası dağıtılarak incelenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzelerinin içerdiği koleksiyonlar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, yapılacak olan gezinin ilgili bölümü hakkında ayrıntılı ön çalışma çeşitli etkinliklerle yaptırılmıştır.

Aile Katılımı Ödevi: Öğrencilerden evde aile albümlerini aileleri ile birlikte incelemeleri istenmiştir. Öğrencilerin ailelerinde kimlerin bulunduğu sınıf ortamında konuşulmuştur. Her öğrencinin kendi aile fotoğraflarının yardımıyla bir aile müzesi oluşturmaları istenmiştir.

Okulun Tarihi: Okulun tarihi hakkında bilgilenilmiş, okulun kuruluşu, geçmişini anlatan fotoğraflar ve kazanılan kupalarla ilgili köşede okulun tarihi hakkında konuşulmuştur.

Türkçe dersi: Dağıtılan çalışma sayfasında bulunan karışık çizgilerin arasında kalan bölgelerdeki noktalı alanları boyayarak geçmiş dönemlere ait giyim resmini ortaya çıkarmışlardır. Ardından öğrencilerden “insanlar neden giyinir?” konusundaki görüşlerini bir kompozisyonda dile getirmeleri istenmiştir.

Beden Eğitimi dersi: dersinde eğitici drama yöntemi kullanılarak “Farklı Zeminlerde Yürüme”, “Kör Dolaştırma” ve ‘Sessiz Oyun’ gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. “Müze nasıl gezilmelidir?” sorusu rol oynayarak canlandırma yöntemi ile öğrencilerle çalışılmıştır.

Resim-İş eğitimi dersi: “Günümüzde nasıl giyiniyoruz?” konusuna ilişkin olarak her öğrenci dergi ve gazetelerden insanların giyinmek için kullandıkları giysilere ilişkin resimleri keserek sınıfa getirmişler ve bunları duvara asılan panoya yapıştırarak ortak bir kompozisyon oluşturmuşlardır.

Geziye Hazırlık

Çeşitli çalışma sayfaları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile ilgili bilgi sayfaları, gözlem defteri, farklı dönemlere özgü “İstanbul haritası” hazırlanarak öğrencilere dağıtılmıştır. Gezi öncesinde yapılan çalışmalar araştırma yürütücüleri tarafından hazırlanmıştır. Araştırma yürütücüleri tarafından sınıf öğretmenine yapılacak uygulamalar hakkında bilgi verilmiş ve bu uygulamaları sınıfındaki öğrencilere uygulaması istenmiştir.

2. Müze Gezisi

‘Müze gezisi’ deney grubunda olan 16 öğrencinin katılımı ile, İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nin Çağlar Boyu İstanbul Sergi Salonunda gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubu öğrencileri planlanan bu geziye katılmamışlardır. Geziye sınıf öğretmeni de katılmıştır. Önceden hazırlanan ‘gözlem defterleri’ sınıf ortamında çocuklara dağıtılmıştır. Gözlem Defterlerinin kullanımı konusunda açıklama yapılmış ve bu konu hakkında çocuklardan gelen sorulara yanıt verildikten sonra çocuklar gezi araçlarına bindirilmişlerdir. Müzeye gidiş süresinin uzun olması nedeni ile yolculuğu hem zevkli hale getirmek için hem de müze gezisine hazırlık olarak yol güzergâhında bulunan önemli tarihi ve coğrafi bölgelere çocukların dikkati çekilmiş ve İlkçağ’da geçen bir öykünün başlangıcı verilerek ‘Kulaktan Kulağa Öykü Tamamlama’ oyunu ile öyküyü birlikte tamamlamaları istenmiştir. Müzeye gelindiğinde, çocukların müze bahçesinde toplanmaları sağlanmış ve “müze avı” oyunu için açıklama yapılmıştır. Müze avı: konu edinilen nesne, resim ya da bunların üzerindeki bir ayrıntının müze ziyaretçisi çocuklara fotoğraf, soru-yanıt v.b. yöntemlerle tanıtılması, ardından çocukların müze galerilerinde onlara

verilen ipuçlarına dayanarak istenileni bulma yöntemidir (Abacı, 1996). ‘Müze Avı’ oyunu ile müze mekânına ısındırılan öğrenciler, soru-yanıt ve eğitici drama uygulamaları ile müze gezisi gerçekleştirilmiştir. Çocuklara soru soracak ortam yaratılmış, kendilerinin sordukları sorular yanıtlanmış ve her bir çocuğun geziye aktif katılımı sağlanmıştır. Ayrıca, eğitici drama eğitimcileri tarafından, müze gezisinde önceden belirlenen nesnelere önünde üç etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu drama etkinliklerinin adı: İlkçağ, Savaşa Gidiş Doğaçlaması, Grup Fotoğrafi I.

1. Eğitici Drama Adı: İlkçağ

Malzemeler: İki kadın giysisi, iki erkek giysisi, ateş, ağaçlar, şimşek.

Süreç: İki öğrenci kadın rolünü alır, iki öğrenci erkek rolünü alır, üç öğrenci ağaç olur. Bir öğrenci de geyik rolünü üstlenir. Erkekler mağaradan çıkarak av aramaya başlarlar. Bir geyik yakalarlar. Geyiği mağaraya getirirler. Derisini yülerler. Yağmur yağmaya başlar şimşek çakar ve gök gürültüsü olur. Şimşek yeryüzüne düşer. Avladıkları et yanar. Aile üyeleri yanmış olan etin tadına bakarlar. Hoşlarına gider ve eti yemeğe başlarlar.

Tartışma Aşamaları:

Zihinde Canlandırma Düzeyi: Her çocuk az önce oynanan oyundaki yapılanları hayalinde canlandırır.

Tanımsal Düzey: Oynadığımız ‘İlkçağ’ drama oyununu kim anlatacak? Aile üyelerinin kıyafetleri nasıldı?

Duygusal Düzey: Karnımız açken ve tokken kendimizi nasıl hissederiz?

Bilişsel Düzey: İnsanlar neden giyinir?

Yaşantısal Düzey: Tarih öncesi çağlarda giyilen giysileri günümüzde giyiyor muyuz? Hangilerini giyiyoruz? Bu giysilere ilişkin gerçek yaşam örneklerini grupla paylaşmaları istenir.

Geliştirme Düzeyi: Çocuklara canlandırdıkları rollere ve hareket tarzlarına ilişkin daha başka örnekler düşünüp bulmaları söylenir.

Destekleyici Etkinlik: Her çocuk canlandırılan rolün resmini yapar.

2. Eğitici Drama Adı: Savaşa Gidiş Doğaçlaması

Malzemeler: Anne-baba yetişkin kıyafeti için kumaş, kartondan üç tane kız çocuk kıyafeti, savaşçı kıyafeti pelerini, miğfer, kemer, kılıç, kalkan, sopa, at başı ve kuyruğu, çengelli iğne.

Süreç: Çocuklara, yetişkin giysisi giymiş bir anne, yetişkin giysisi giymiş bir baba, kız çocuk giysisi giymiş üç kız, savaş giysisi giymiş bir savaşçı; elinde kalkanı, kılıcı ve sopası, at giysisi giymiş iki çocuk rolleri dağıtılır. Öğretmen olayın başlangıç aşamasını tasvir ederek oyunu başlatır: “Sizler Doğu Roma İmp. zamanında yaşayan bir ailenin üyelerisiniz. O sabah erkenden tüm aile uyanır. Biricik oğulları savaşa gidecektir. Aile üyelerinden; anne-baba ve üç kız kardeşi çok üzgündür. Savaşçı asker hem üzgün hem de sevinçlidir. Çünkü ülkesi zafer

kazanmak için ona ihtiyaç duymaktadır”. Savaşçı, asker kıyafetlerini giyer. Kemerini takar. Pelerini üzerine alır. Kılıcını yerleştirir. Anne-baba ve üç kız kardeş kapıya doğru yaklaşırlar. Kız çocukları ağabeyleri için ağlarlar. “güle güle ağabey, çabuk gel” diyerek uğurlarlar. Anne göz yaşları içinde oğluna sarılır “Yolun açık olsun, oğlum” diye söyler. Baba oğluna sarılarak “güle güle oğul yolun açık olsun” der. Savaşçı üzgün ama kendinden emin bir şekilde tüm aile üyelerine bakar ve ilerler. Kapıdan çıkmadan önce son bir kez geriye bakar ve el sallayarak evden ayrılır. Atı bahçede onu beklemektedir. Atına biner ve hareket ederek oradan uzaklaşır.

Tartışma Aşamaları:

Zihinde Canlandırma Düzeyi: Her çocuk az önce oynanan oyundaki yapılanlar hayalinde canlandırır.

Tanımsal Düzey: Oynadığımız ‘Savaşa Gidiş’ doğaçlamasını kim anlatacak? Savaşçı askerinin ve diğer aile üyelerinin kıyafetleri nasıldı?

Duygusal Düzey: Savaşa oğlunu gönderen anne-baba ve kardeşler kendilerini nasıl hissedebilir? Savaş giden asker kendini nasıl hissediyor olabilir?

Bilişsel Düzey: Doğu Roma (Bizans) döneminde yetişkinler, çocuklar ve savaşçıların giysilerinin özellikleri nelerdir? Neden bu giysileri giyorlardı? Savaşa gitmenin nedeni nedir?

Yaşantısal Düzey: Doğu Roma (Bizans) döneminde giyilen giysileri günümüzde giyiyor muyuz? Hangilerini giyoruz? Bu giysilere ilişkin gerçek yaşam örneklerini grupla paylaşmaları istenir. Örneğin elbise giymek ile ilgili bir olayı bir kız öğrenci anlatabilir.

Geliştirme Düzeyi: Çocuklara canlandırdıkları giysi rolleri ve hareket tarzlarına ilişkin daha başka örnekler düşünüp bulmaları söylenir. Belirli bir giysi olmasaydı ne olurdu diye sorulur.

Destekleyici Etkinlik: Her çocuk canlandırılan rolün resmini yapar.

3. Eğitici Drama Adı: Grup Fotoğrafı I

Malzemeler: 12 öğrenci için giysi, imparatoriçe tacı, kolye, yelpazeler, hediyeler.

Süreç: Öğrencilerden bir tanesi imparator olur. Üzerine giysilerini giyer. Canlandırma yapılacak bölüme gelerek oturur. İki çocuğun elinde yelpaze vardır ve ellerindeki yelpazeleri kullanarak imparatoru serinletirler. Öğretmen başyaver rolü alarak imparatorun yakınında durur. Elindeki yazılı bir metinden hediyeleri ve getiren kişilerin isimlerini söyler. Her çocuk elindeki hediyeleri imparatora sunar. Hediyeler kralın önüne, yan yana yerleştirilir. Hediyesini veren imparatorun yanına geçerek ayakta durur.

✓ İmparatorun yakın akrabalarından halasının oğlu Pedro’don, altın ve pırlantalarla kaplı bir kase,

- ✓ İmparatorun uzak akrabası Alberto Justin'in uzakdoğudan getirmiş olduğu saf ipekten kumaşlar,
- ✓ İmparatorun yakın akrabalarından teyzesinin kızı Alminans'ın Romadan getirdiği has roma dondurması,
- ✓ İmparatorun uzak akrabalarından baba tarafından Daniel'den bir arap atı,
- ✓ İmparatorun yakın akrabalarından teyzesinin kızı Alexia'dan ayvalıktan getirdiği sabun,
- ✓ İmparatorun uzak akrabalarından aile dostu Minkasis'in Çin'den getirdiği vazı,
- ✓ İmparatorun yakın akrabalarından dayısının oğlunun getirdiği değerli taşlarla süslü bir kutu,
- ✓ İmparatorun yakın dostlarından Umberto'nun getirdiği fildişi işlemeli değerli bir ayna.

Hediyeler imparatora sunulduktan sonra, imparator bir grup fotoğrafı çekilmesini ister ve oyun tamamlanır.

Tartışma Aşamaları:

Zihinde Canlandırma Düzeyi: Her çocuk az önce oynanan oyundaki yapılanları hayalinde canlandırır.

Tanımsal Düzey: İmparator ve yakın çevresinin nasıl bir fotoğraf oluşturduklarını anlatmaları istenir. İmparator ve hediye verenlerin giysileri nasıldı? Nasıl hediyeler verdiler? soruları sorulur.

Duygusal Düzey: Öğrencilere en çok hoşlandıkları fotoğraf konusu sorulur. Fotoğraf çekmeyi mi çekirtmeyi mi seversiniz?

Bilişsel Düzey: Çocuklara canlandıkları fotoğrafla ilgili olgusal sorular sorulur. Farklı ortamlara, günün farklı zamanlarına göre nasıl giyiniriz? Törenlerde kıyafetlerimiz nasıldır?

Yaşantısal Düzey: Fotoğraf çekimi ile ilgilenen var mı? Nasıl fotoğraflar çekiyorsunuz? Şimdiye kadar fotoğraf çektiniz mi?

Geliştirme Düzeyi: Çocuklardan değişik fotoğraf konuları bulmaları istenir.

Destekleyici Etkinlik: Her çocuk canlandırılan grup fotoğrafı ile ilgili bir hikaye düşünerek yazar.

3. Gezi Sonrası

Müze gezisi tamamlandıktan sonra müze mekânında deney grubu öğrencileri, eğitimciler eşliğinde eğitici dramının farklı tartışma düzeylerini gerçekleştirmişlerdir. Daha sonra öğrencilerin yaş düzeylerine göre hazırlanan gözlem defterlerinde bulunan müze gezisini destekleyici ekinliklere geçilmiştir. Burada öğrencilerin ilgilerini çeken en önemli buldukları nesnenin tanımlanması,

resimlenmesi ve müze ortamında hissettikleri duyguların söze dökülmesi istenmiştir.

Okula döndükten sonra sınıfta, deney grubu öğrencilerine sınıf öğretmeni tarafından müzede ilgilerini çeken bir kavram-konu ile ilgili resim yaptırılmıştır. Müze gezisinden bir gün sonra deney ve kontrol grubu öğrencilerinden gelecek zamanlara ilişkin giysi tasarımları ve insanların yaşam biçimlerine ait resimler yapmaları istenmiştir. Böylece geçmişi ve günümüzü müze gezisi ile karşılaştırma olanağı bulan öğrenciler, hayal güçlerinin yardımıyla yaptıkları geleceğe yönelik tasarımlarla da geleceğe ilişkin görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Verilerin Analizi

Araştırmada uygulanan eğitim programının öncesinde ve sonrasında, anket yoluyla yapılan değerlendirme sonuçları SPSS 11.0 paket programında analiz edilmiştir. Gözlem defterleri ise, istatistiksel olarak değerlendirilmemiş, yalnızca genel olarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Testleri Arasında Yapılan İlişkisiz t Testi Sonuçları

	n	x	ss	t	p
Deney Grubu	16	6.0625	2.3229	.404	.689*
Kontrol Grubu	16	5.7500	2.0494	.	

* P>.01

Tablo 1’de görüldüğü gibi: Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşünceleri ve giysilere ilişkin bilgi düzeylerine göre deney ve kontrol gruplarının ön testleri arasında yapılan ilişkisiz t testi sonuçlarına göre, istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Başka bir deyişle, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşünceleri ve giysilere ilişkin bilgi düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 2. Deney Grubunun Ön Testi İle Son Testi Arasında Yapılan İlişkili t Testi Sonuçları

	n	x	ss	t	p
Ön Test	16	9.1875	1.2764	-6.855	000*
Son Test	16	11.3750			

* P<.01

Tablo 2’de görüldüğü gibi: Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşünceleri ve giysilere ilişkin bilgi düzeylerine göre deney grubunun ön testi ile son testi arasında yapılan ilişkili t testi sonucuna göre, istatistiksel açıdan 0.01 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılık son test lehine gerçekleşmiştir. Verilen ‘Müze Eğitimi Programı’, deney grubunun son test ortalamasını ön teste göre anlamlı derecede yükseltmiştir.

Tablo 3. Kontrol Grubunun Ön Testi İle Son Testi Arasında Yapılan İlişkili t Testi Sonuçları

	n	x	ss	t	p
Ön Test	16	8.9375	1.3416	-2.236	.041*
Son Test	16	9.6875			

* P<.05

Tablo 3’de görüldüğü gibi: Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşünceleri ve giysilere ilişkin bilgi düzeylerine göre kontrol grubunun ön testi ile son testi arasında yapılan ilişkili t testi sonucuna göre, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Kontrol grubu müze gezisi dışında, diğer etkinliklere katıldığından, bu grupta da bir fark ortaya çıkmıştır. Ancak, deney grubundaki fark daha fazladır. Ayrıca aşağıda görüldüğü gibi, deney ve kontrol gruplarının son test sonuçları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Testleri Arasında Yapılan İlişkisiz t Testi Sonuçları

	n	x	ss	t	p
Deney Grubu	16	11.3750	.8062	5.209	.000*
Kontrol Grubu	16	9.6875	1.0145		

* P<.01

Tablo 4’de görüldüğü gibi: Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşünceleri ve giysilere ilişkin bilgi düzeylerine göre deney ve kontrol gruplarının son testleri arasında yapılan ilişkisiz t testi sonuçlarına göre, 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark deney grubunun lehine gerçekleşmiştir. Buna göre, deney grubuna verilen ‘Müze Eğitimi Programı’, öğrencilerin Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşüncelerini ve giysilere ilişkin bilgi düzeylerini kontrol grubunda olduğundan daha çok etkilemiştir.

Tartışma

Değerlendirme Yöntemi

1. Uygulanan programın öncesinde ve sonrasında anket yoluyla yapılan değerlendirme.
2. Gözlem defterlerini değerlendirilme.

Değerlendirme Sonuçları:

1. Uygulanan programın öncesinde ve sonrasında anket yoluyla yapılan değerlendirme:

Araştırma yürütücüleri tarafından hazırlanan ‘Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi Değerlendirme Formu’ Zahide Zehra Garring İlköğretim Okulu 5-A sınıfı öğrencilerinden oluşan deney ve kontrol gruplarına sınıf öğretmeni tarafından gezi öncesinde ve gezi sonrasında uygulanmıştır.

Öğrencilerin Arkeoloji Müzeleri ile ilgili düşüncelerini ölçen soruların istatistiksel sonuçları:

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test sonuçları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Yine yapılan istatistiksel analizlere göre, deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarında deney grubunun lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Deney grubu kontrol grubuna göre daha başarılıdır.

Araştırmanın temasını oluşturan giysilere ilişkin bilgi düzeylerini ölçen istatistiksel sonuçlar:

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test sonuçları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Yine yapılan istatistiksel analizlere göre, deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarında deney grubunun lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Deney grubu kontrol grubuna göre daha başarılıdır.

2. Gözlem Defterlerinin Değerlendirilmesi: Gezi sırasında öğrenciler gözlem defterlerine fazla zaman ayıramamışlardır. Gözlem defterlerini öğrenciler gezi sonrasında evlerinde doldurmuşlardır. Yalnızca belleklerinde kalan izlenimleri yansıttıklarından dolayı gözlem defterleri istatistiksel olarak değerlendirilmemiş genel olarak yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra, gözlem defterleri müze gezisi hakkında öğrencilerin duygularının öğrenilmesine imkân vermiştir. Gözlem defterlerinden çıkan sonuca göre, ‘Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi Değerlendirme Formu’ndan elde edilen bilgiye ilişkin sonucun, gözlem defterlerine yansıyan duygu boyutunda da desteklendiği görülmüştür.

Anket sonuçları değerlendirildiğinde yapılan istatistiklere göre deney grubunda uygulanan müze programı başarılı sonuçlar vermiştir. Kontrol grubuna uygulanan müze programı anlamlı sonuç vermemiştir.

Öneriler

- Aynı program ilköğretimin farklı yaş gruplarındaki çocuklar ile çalışılabilir.
- Müze eğitim programından farklı temalar ele alınarak yeni çalışmalar yapılabilir.
- Projenin okullarda yaygınlaşması için öğretmenlere seminerler düzenlenebilir.
- Bu projenin devamı olacak çalışmalar gelecek yıllarda da gerçekleştirilebilir.
- Müzede drama çalışmalarına ilişkin olarak öğretmenlere hizmet-içi eğitim verilebilir.

- Eğitim amaçlı olarak kullanılabilen müzeler eğitimciler tarafından belirlenmeli ve bu müzelerde gerçekleştirilecek eğitim amaçlı projelerin programlarının hazırlanmasında üniversitelerin ilgili bölümlerinden destek alınmalıdır.
- Proje çalışmalarının yapılabilmesi için M.E.B. ile Kültür Bakanlığı arasında bir protokol yapılabilir.
- İstanbul ilinin büyük olduğu ve uzak bölgelerindeki okulların müzeye ulaşması zaman sorunu göz önünde tutularak ‘gezici müze’ projesi üzerinde çalışılabilir.
- Müzelerin koleksiyonları, müzelerin tanıtıcı panolarını okullarda sınıf ve koridorlara asarak tanıtım çalışması yapılabilirler.
- Müzeler değişik düzeylerde okullar için değişik paket programlar hazırlayabilirler.
- Okul gezileri ,’müze günü’ adı altında yapılmalı ve mümkünse çocuklar tüm gün müzede kalabilmelidirler. Bu süre içerisinde çocuklar gruplar halinde dönüşümlü olarak tematik programdan yararlanabilmelidirler. Diğer çocuklar için de bağımsız hareket edebilecekleri programlar düzenlenmelidir.
- Okullardan bağımsız olarak müzeleri ziyaret eden ziyaretçiler için, müzenin farklı temalarına ait, ‘rehber katalogları’ hazırlanmalıdır.
- Müzelerin eğitim amaçlı kullanımı ile ilgili yapılan çalışmaların amacına ulaşmış ulaşmadığının saptanması için değerlendirme araştırmaları yapılmalıdır.

Kaynakça

- Abacı, Oya. (1996), *Müze eğitimi*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Abacı, Oya. (2003), “Müze ve eğitim”, *Eğitim ortamları olarak müzeler*, (Yayına Hazırlayan: Kadriye Tezcan, Akahmet), (T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Yayını Say: ST.MZE-03.001), İstanbul.
- Abacı, Oya. (2005), *Çocuk ve müze*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Abacı, Oya. (2008), “Eğitimde müzelerden yararlanma”, *Muradiye Eğitim-Kültür-Sanat Dergisi*, Yıl:4 Sayı:16, Eylül Sayısı, 58-65.
- Allan, A. Douglas. (1963), *Müzenin rolü, Müzelerin teşkilatlanması-pratik öğütler*, Ankara: UNESCO, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları.
- Atagök, Tomur. (1985), *Çağdaş müzecilik kavramı doğrultusunda türk sanat müzelerinin kültürel etkinliklerinin saptanması*, M.S.Ü. Yayınlanmamış Yeterlilik Tezi, İstanbul:
- Schommer, P. (1963), *Müzelerin idaresi, Müzelerin teşkilatlanması-pratik öğütler*, Ankara: UNESCO, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları.
- Akahmet, Kadriye Tezcan. (2007), “Müzelerin eğitim amaçlı kullanımı projesi”, (Yayına Hazırlayan: İnci San) *Eğitim ve Müze Semineri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 175-188.
- Önder, Alev. (2006), *Yaşayarak öğrenmek için eğitici drama*, (7.Basım), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Önder, Alev. (2006), *İlköğretimde eğitici drama*, İstanbul: Morpa Yayıncılık.